

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MAANEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann og Peter Kr. Iversen

INDHOLD:

- J. Raben*: Talliepindene fra Elstrup.
Andreas Petersen: Dansk folkeligt Arbejde i Rørkær gennem
Hundrede Aar.
Wilhelm Ladewig: Friseren Harro Harring 1798-1948.
J. Raben: Mærkelige Tildragelser.
Peter Kr. Iversen: For hundrede Aar siden.

Sønderjydsk Maanedsskrifts Ekspedition: Museumsinspektør H. Neumann, Aastrupvej, Haderslev.
Arkivar Peter Kr. Iversens Adresse er: Landsarkivet, Aabenraa.

NR 8.

1. AUGUST 1948

24. AARG.

<p style="text-align: center;">Aktieselskab</p> <p style="text-align: center;">Hjørring Diskontobank</p> <p style="text-align: center;">Hjørring</p>	<p style="text-align: center;">Aktieselskabet</p> <p style="text-align: center;">STRUER BANK</p> <p style="text-align: center;">STRUER</p>
<p>Sparekassen for Skagen og Omegn</p> <p>Telefon 57 Skagen</p>	<p style="text-align: center;">Aktieselskabet</p> <p style="text-align: center;"><i>Banken for Hobro og Omegn</i></p>
<p>Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn</p> <p style="text-align: center;">HOBRO — Telefon 13</p>	<p>Sønderjyllands Kreditforening</p> <p style="text-align: center;">Haderslev</p>
<p>Sparekassen i Nykøbing paa Falster</p> <p>Langgade 5 Telefon 216</p>	<p>Graasten Bank A/S</p> <p>Kontortid 9—12 & 2—4 Lørdag 9—1 GRAASTEN</p>
<p>Banken for Skanderborg og Omegn (SKANDERBORG BANK) A-S</p> <p>Kontortid 10—3 Telefon 516, 517 og 518 Skanderborg</p>	<p>Horsens Landbobank A/S</p> <p>Kontortid 9¹/₂-12¹/₂ og 2¹/₂-4¹/₂ HORSENS</p>
<p style="text-align: center;">Vestkysten</p> <p style="text-align: center;"><i>Syd- og Vestjyllands største Dagblad</i></p>	<p style="text-align: center;">Aktieselskabet</p> <p style="text-align: center;">Landbobanken i Skive</p> <p style="text-align: center;">SALLING BANK</p> <p>Kontortid: 9—12 og 2—5 Lørdag 9—2. Telefon 700 . Skive.</p>
<p>Sorø Amtstidende</p> <p>Dagligt Gennemsnits-Oplag for 1. Halvaar 1944 if. Dansk Oplagsk. 17.091 Eksempl.</p> <p>Akциденstrykkeri, Lystryksanstalt, Clichéfabrik, Bogbinder Hovedkontor: Slagelse. Telf. 2000. Hovedstadskontor: Telf. Palæ 4758.</p>	<p>Den lollandske Landbo-stands Sparekasse</p> <p>NAKSKOV Stiftet 1870</p> <p>Indskudskapital ca. 61,0 Mill Reserver ca. 3,8 Mill.</p> <p>Kontorer i: Maribo - Birket - Dannemarre - Stokkemarke.</p>
<p style="text-align: center;">Thisted</p> <p style="text-align: center;">Uldspinderi & Tæppefabrik A/S</p> <p style="text-align: center;">Thisted</p>	<p style="text-align: center;">International Turist- og Eksportkørsel</p> <p style="text-align: center;">E. J. Lauritzen</p> <p style="text-align: center;"><i>Sønderport . Tønder . Tlf. 520</i></p>
<p style="text-align: center;">Aktieselskabet</p> <p style="text-align: center;">Motorfabriken „Frederikshavn“</p>	<p style="text-align: center;"><i>I. I. Christensen</i></p> <p style="text-align: center;">Nørretorv 9 V E J L E</p>
<p style="text-align: center;">Dansk Andels Cementfabrik</p> <p style="text-align: center;">N Ø R R E S U N D B Y</p>	<p style="text-align: center;">TØNDERHUS</p> <p style="text-align: center;">Danskhedens nye Borg</p> <p style="text-align: center;"><i>Knud Hauwig . Tlf. 622 . Tønder</i></p>

TØNDER

TØNDER BIBLIOTEK

TRYKSAG!

.....

TØNDER BIBLIOTEK ønsker at fejre sit 25-Aars Jubilæum den 1. Oktober i Aar med at udsende Peder Skovrøys Erindringer: »30 Aar i Tønder« med en Indledning om Skovrøys Liv og Digtning af Amtslæge Dr. med. H. Lausten-Thomsen. Bogen vil blive trykt paa pænt Papir og forsynet med Portræt af Skovrøy.

Til Medlemmer af Tønder Biblioteksforening, Medlemmer af Historisk Samfund for Sønderjylland samt Biblioteker tilbydes Tønder Bibliotek herved Bogen for en Forudbestillingspris af Kr. 6,50 - efter Udsendelsen vil Bogens Pris blive ca. Kr. 10,—.

Deres Bestilling bedes indsendt paa medfølgende Kort senest den 15. August.

Tønder Bibliotek

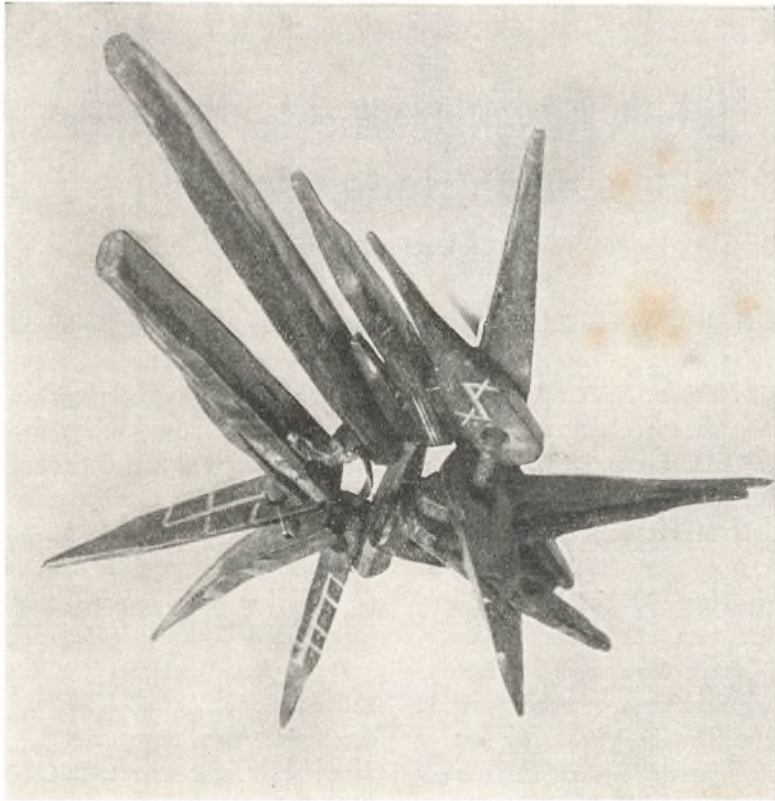
(Tydeligt Navn, Stilling og Adresse)

Undertegnede bestiller hermed — Eksp. af P. Skovrø: **TREDIVE AAR I TØNDER**
med Indledning af Amtslæge H. Lausten-Thomsen til en
Forudbestillingspris af Kr. 6,50.

.....

Tryksag!

TH. LAURSENS
BOGTRYKKERI

Talliepindene fra Elstrup

I Museet paa Sønderborg Slot opbevares et Talliebundt med 18 Pinde for de 18 Bol i Elstrup By (Als). Enhver Pind er forsynet med Gaardens Bømærke. De blev opbevaret hos Oldermænden eller Grandefogden. Naar en af Bønderne handlede imod Vilkaarsbrevet eller én og anden af Byens Anordninger, fik han skaaret en Skure i sin Pind, eller maaske flere, naar Forseelsen var stor. Ved Bygrandet blev saa Straffen bestemt efter det Antal af Karve, der var paa Pinden, og Dommen havde Lovmagt i Henhold til Grandebrevet. Talliebundtet var altsaa en Slags Bødeprotokol.

Naar Synderen havde bødet sin Straf, blev Pinden skaaret glat igen, og han kunde forse sig paany.

Man ser paa Billedet, at kun én Mand har sin Pind næsten hel, — det har maaske været Oldermændens, medens andre næsten er skaaret op. Her har man Forklaringen paa et Mundheld, der ofte bruges paa Als: »Han hæ nowe å e Kerbholz.« (paa sin Karvepind), naar én lusker rundt med én eller anden Forseelse.

J. Raben.

Dansk folkeligt Arbejde i Rørkær gennem Hundrede Aar

Af Andreas Petersen

At Sønderjylland i Aarene 1830—40 næsten laa og sov nationalt set, kan vi, som lever nu, næsten ikke forstaa. Nationalfølelsen var meget ringe, der var ingen sammenhængende dansk Kultur. Folk var næsten lige glade, om de tilhørte et dansk eller tysk Samfund. De udmærkede Mænd, som Flensborgeren Chr. Paulsen, Koch eller Nis Lorenzen o. fl., som tog fat med at ruske op i Lige gyldigheden, kunde ikke være alle Steder, der manglede stadig Kontakt især med Landbefolkningen. Og de Skrifter som sendtes rundt, var kun som en Draabe i Havet, og hist og her sad ivrige slesvig-holstensksindede og forvirrede Befolkningen. I Slogs Herred var Tilstanden ogsaa meget daarlig. I Rabsted f. Eks. sad den »sørgelig kendte» Stænderdeputerede This Stenholdt, paa Store Tønde Storbonden Momsen, og ikke at forglemme den tyske Præst Pastor Høck i Hostrup, som endog bad for det preussiske Hus paa Prædikestolen, noget Befolkningen ikke syntes der var noget galt i, og Rørkær By fik ofte Besøg af den tysksindede Stænderdeputerede Advokat Rudolf Bargum.

Advokat Bargum, der var født i Læk 1802, spillede en stor Rolle i den slesvig-holstenske Bevægelse. 1829 blev han Advokat i Kiel og Tønder, og fra 1842 var han Medlem af den holstenske Stænderforsamling. I Marts 1848 stod han førende ved Siden af Reventlau og Beseler og var stedfortrædende Præsident i den holstenske Stænderforsamling. Han blev dog uenig med sine politiske Venner og bosatte sig i Rørkær, hvor

han boede stille og rolig indtil sin Død 1871. Og i Tønder agiterede den unge slesvig-holstenske Advokat Wilhelm Beseler, — ligeledes Todsens paa Mejerholm. Ja, saadan var Stillingen dengang, og det var paa Tide, at man begyndte at røre paa sig fra dansk Side.

Manden, der begyndte det danske Arbejde i Rørkær, var min Bedstefader, Skræddermester *Andreas Peter Petersen*, født 1797.

Denne Mand med det lyse Hoved, kaldtes sædvanlig for Sognets Advokat, fordi, naar der skulde gøres noget særligt, blev Skrædderen altid først spurgt. Det var ham, som fik Befolkningen vækket op af Lige gyldigheden i Rørkær først i Trediverne, hvilket blev *Indledningen til det rige folkelige og politiske Arbejde, som fulgte.* —

Andreas Peter, som han almindelig kaldtes, havde købt Hus af Sognefoged Peter Lund, hvori der var en stor »Pissel«, som kunde rumme mange, og han fik nu den udmærkede Ide at samle Byens Folk i sit Hjem. Her begyndte Skrædderen at fortælle Eventyr og Fortællinger og ind imellem om det politiske Spørgsmaal. Møderne fandt Sted en Gang om Ugen, og Befolkningen blev mere og mere interesseret, saa naar Folk før gik meget til Krostuen, gik de nu mere til Skrædderstuen. Andreas Peter købte her og der nogle Bøger paa en Auktion og laante dem til sine Gæster, saaledes at Læselysten ogsaa øgedes og efter et Par Aars Forløb havde Skrædderen Tag i Sløjheden. Det var i Aaret 1832.

Jens Peter Kloster

Samme Aar fik Andreas Peter en god Hjælper i den nye Skolemester, *Jens Peter Kloster*, som stammede fra en meget kendt Degne- og Skolelærerslægt i Sønderjylland; i ikke mindre end 16 forskellige Sogne sad en Kloster i et Embede.

Da den nye Skolemester kom til Byen, skrev Præsten Lorenzen i Adelby til Hertug Christian af Augustenborg, at nu var den »danske Propaganda« rykket frem til Rørkær ved Tønder. —

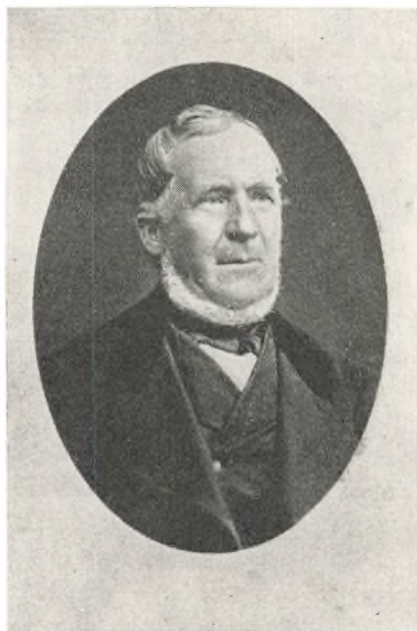
De to Patrioter gik nu i Gang med at samle Bøger, da Læselysten var steget meget betydelig i Byen. En teologisk Kandidat i København, Nis Hansen, »en Bondesøn fra Tønder Amt, som havde dannet et »Selskab for dansk Læsnings Udbredelse i Slesvig« havde ogsaa sendt nogle Bøger til Rørkær, og i Aaret 1839, da der var samlet 100 Bøger, blev det første offentlige Bibliotek dannet. Bøgerne, som endnu kun blev udlaant i Byen, var stationeret i Skolen. Det kulturelle Arbejde fortsattes indtil 1848, da Oprørerne nærmede sig Byen.

Der blev nu dannet et politisk Raad, som

bestod af Skræddermester Andreas Petersen (Formand), Skolemester Jens P. Kloster og Sognefoged Peter Lund.

Raadet havde Forbindelse med Regeringen, men maatte »opløses« Aaret efter, sidst i 1849. Oprørerne arresterede Kloster, der blev ført til Tønder og senere til Bredsted, hvor han sad i flere Uger, og han kom ikke mere til Rørkær. Efter Krigen blev han Degn og Organist i Sørup i Angel; 1864 blev han Alterdegne ved Vor Frue Kirke i Aarhus. Bogsamlingen, som skulde have været ført til Kiel, var allerede sendt til København af Skræddermesteren. Da Bøgerne igen kom tilbage, var Antallet fordoblet. Nu overtog Skræddermesteren Bogsamlingen indtil sin Død 1865. Min Bedstemoder fik et Pengebeløb tilsendt af Regeringen, som Tak for hendes Mands danske Arbejde i hans Hjemstavn.

Skrædderen og Storbonden Momsen var trods deres politiske Uenighed dog ellers gode Venner. Den tyske Bonde var Skræddermesteren en god Kunde, og han syede ofte 14 Dage ad Gangen paa Store Tønde. Men

Peter Lund

Hans Petersen

Venskabet blev dog afbrudt ved et Væddemaal. Skrædderen sagde, at den danske Armé vilde komme forbi hans Gaard paa en bestemt Tid, hvilket Momsen sagde Nej til. Væddemaalet lød paa 200 Mark. De danske Jenser kom, Skrædderen var jo godt underrettet, og da Skrædderen bestemt forlangte Pengene udbetalt, var Venskabet forbi. Hele Rørkær By gik Soldaterne i Møde ved Store Tønde, en Æresport var rejst ved Kroen i Rørkær, og Sognefoged Peter Lund holdt Velkomsttalen. Skolebørnene, som havde fri, bar Soldaternes Bøsser helt til Tønder.

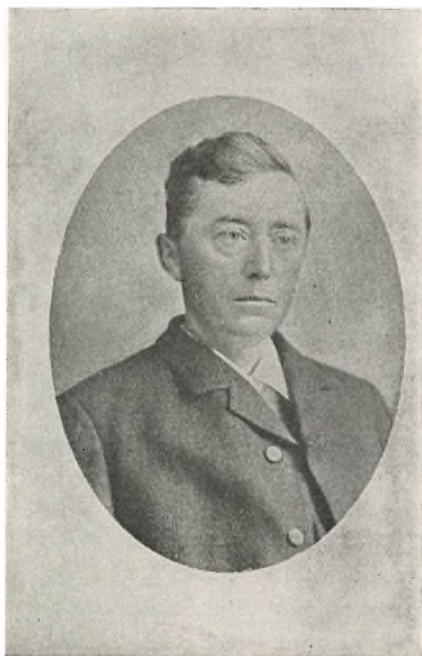
Sønnen, Musiker P. A. Petersen (Dresen kaldet), overtog nu Bogsamlingen og ledede den indtil sin Død 1906. I 56 Aar har Bogsamlingen altsaa været bestyret af samme Familie.

Den tyske Præst Pastor Høck, som bad for det preussiske Hus fra Prædikestolen, blev stoppet af Skrædderen og afsat 1856. Som et Bevis paa Præstens fanatiske tyske Sindelag kan nævnes, at da Skrædderens Barn skulde døbes paa Navnet *Julius Frederik Sejer*, til Minde om Frederik VII Juli

Sejer, vilde Præsten ikke døbe Barnet; først efter en energisk Opfordring af Skrædderen, døbte han det. Efter Pastor Høck fik Pastor Mørk Embedet, han deltog i det danske Arbejde til han blev afsat af Preusserne 1864.

Sognefoged Peter Lund blev sammen med Træskomageren Andreas Vollesen arresteret af Østrigerne. Peter Lund havde sendt sine Køretøjer i Ægtkørsel til den danske Armé paa Dybbøl, og nu maatte de hente dem hjem. Andreas Vollesen, som havde lovet at tage nogle Breve med til Soldaterne fra deres Venner og Bekendte og som Tak derfor havde faaet lidt rigeligt med Punser, var blevet noget sludrevorn derved, — det skulde jo ske i Hemmelighed, — blev mistænkt for at være Spion. Medens Peter Lund kunde ride til Tønder, blev Andr. Vollesen ført i Lænker til Tønder Torv, hvor de begge blev forhørt. Rygtet gik allerede i Tønder, at to Spioner fra Rørkær skulde skydes. Peter Lund blev straks løsladt, medens Andreas Vollesen maatte i Arresten; han sad i tre Uger. Østrigerne havde nemlig glemt ham.

Da Peter Lunds gamle Ven, Skrædderen,

Hans Jepsen

døde i 1865, ansaa han ogsaa sin Gerning for afsluttet og vendte hjem til Højkro efter nogle Aars Forløb, efter at have solgt sin Gaard. Her var hans Hjemstavn, og han blev her Kromand og Digefoged. En ugift Datter bor endnu i Flensborg.

Dermed var dette Afsnit af det kulturelle og politiske Arbejde i dansk Tid til Ende. Der trængtes nu haardt til nye Kræfter alle Vegne. Det politiske Arbejde maatte nu gøres under meget vanskelige Forhold. Myn-dighederne var nu vendt mod den danske Bevægelse, mens den danske Befolknings Stilling var temmelig stærk, ensartet med et solidt Grundlag ikke mindst hos Bondebe-folkningen. Efter at Preusserne havde røvet vort Land, kunde der sættes ind med nye, stærke Kræfter. Rørkær By stod særlig stærkt fremfor de fleste Byer; de gamle havde ikke kæmpet forgæves. Alle, fra den jævne Ar-bejdsmand til den store Bonde var danske Patrioter. Det følte særlig efter 1888, at Tyskerne vilde knuse og om muligt tilintet- gøre Nationalbevidstheden, og derfor var det nødvendigt at samle al den moralske Kraft og Styrke de ejede. De maatte nu slutte sig sammen som ingen Sinde før for at blive mere hærdet imod alt det fremmede. Man begyndte nu igen med de hjemlige, private Møder som i gamle Dage. I Spidsen for dette store danske Arbejde stod de to unge Land-mænd *Hans Petersen* og *Hans Jepsen*, der iøvrigt var meget forskellige Naturer. *Hans Petersen* lod andre snakke og var en klog Politiker, *Hans Jepsen* var en Type som Re-daktør *Jens Jessen*, overordentlig fast i Ka-rakter og han gik ikke paa Akkord. Disse to udmærkede Mænd ydede Hjælp til flere gode Formaal. Jeg vil især nævne Hjælpen til den første Sønderjydes Uddannelse paa det kgl. Musikkonservatorium i København, nemlig Musikus *Dresens* Søn *Andr. P. Pe-tersen*. *Musikus Dresen* var ikke alene kendt for det kulturelle Arbejde i Hostrup Sogn, men over hele Vestslesvig som den førende privilegerede dygtige Musikus. I Sprogfore-

ningens Almanak for Aaret 1930 har jeg skrevet udførlig om *Dresen*.

Dernæst var der *Brødrene Brink* og *Musi-ker Andresen Petersen*. Alle de nævnte holdt Dørene aabne for de hjemlige Møder, der gik paa Omskift. Her samledes alle danske Mænd og Kvinder fra alle Samfundsklasser for med hinanden i Fællesskab at tilbringe en dejlig Aften med Tale, Sang og Oplæs-ning. Musikus *Dresen* ledsagede paa Violi-nen. Ved alle Møder kom selvfølgelig Dan-nebrog paa Bordet. De gamle Fædrelands-sange lød kraftig, og naar man sang »Dren-gen skal vokse og blive til Mand, men tysk bli'r han ingensinde«, saa kom *Niels Brink* straks paa Benene, svingede Merskumspiben med den ene Haand og Danebrog i den anden. Det var Aanden i Halvfemserne i Rør-kær. Alle havde en urokkelig Tro paa § 5's Opfyldelse. . . .

Disse Møder rygtedes i vide Kredse. Her kom *H. P. Hanssen*, *Andresen*, *Morten Eske-sen* o. fl. *Morten Eskesen* kom ofte til Rør-kær. Jeg husker saaledes et Møde med *Mor-*

Anton Jepsen

ten hos Hans Petersen. Der var Konfirmation paa Gaarden, og medens man sad ved Eftermiddagskaffen, saas Morten Eskesen komme op til Gaarden med Bukserne i Støvlerne, Stok i Haanden. I en Fart blev den blaa Sangbog omdelt, og snart lød Morten Eskesens Melodi til Bjørnsøns »Undre mig paa, hvad jeg faa at se, over de høje Fjælde« som Velkomst til Gaarden. Morten var synlig bevæget for Velkomsten, og nu gik det Slag i Slag med Sang og Fortællen. Han førte os ind i et Væld af Ord og Toner. Næste Dag besøgte han andre gode danske Hjem i Byen.

Mange vigtige Ting blev drøftet paa disse Møder. Af andre gode danske Mænd paa den Tid, som tog Del i det danske Arbejde skal nævnes Andreas Burgvald, Christian Christensen, Andreas Hansen, Markus Dumstrei, Købmand August Petersen, hvis Søn skriver disse Linjer o. m. fl.

Hans P. Hanssen har i »Tilbageblik« beskrevet et af disse Møder hos Musikus Dresen, som jeg vil meddele ordret:

»Andreas Brink var dansk Statsborger og kunde derfor ikke deltage i politiske Møder, og heller ikke disse private Møder, men Andreas Brink sneg sig dog imellem, naar det var mørkt, hen til Møderne, 3 lette Slag paa Vinduet var Tegn til, at Andreas Brink var i Nærheden. Han var jo nødt til at komme paa en saadan hemmelig Maade, for ikke at blive opdaget og blive udvist.« Jejsings danske Borgere som den store Skikkelse Chr. Mikkelsen med Skæg under Hagen, og Theodor Jepsen saas ofte, ogsaa fra videre Egne kom Folk. Man begyndte nu ogsaa med lignende Møder efter Rørkær Mønster i andre Byer, især skal nævnes Møderne hos Møller Jakobsen i Bylderup. Ved Siden af disse udmærkede Møder forglemtes ikke det øvrige kulturelle Arbejde. Bogsamlingen trivedes godt, der var nu 2000 Bind, takket være Gaver fra Hans Petersen, Hans Jepsen og Brødrene Brink, dog især fra de to første.

Hans Petersen døde 1909, 64 Aar gam-

mel, Hans Jepsen 1897, kun 44 Aar gammel. Deres Sønner, Sognefoged *Nis Petersen* og Gaardejer *Mathias Jepsen*, som lever i Dag, fortsatte Ledelsen af det danske Arbejde; ligeledes den rigtbegavede unge *Hans Brink*, der faldt i den første Verdenskrig. En yngre Broder til Hans Jepsen var *Anton Jepsen*, en Type som sin Fader. Anton Jepsen gjorde den lille Mand mange gode Tjenester; her var altid Hjælp at faa. Han gjorde et meget stort Arbejde under Valgene.

Ved en saadan Lejlighed kom Anton Jepsen til at fornærme Storbonden Mømsen paa Store Tønde. For denne Forseelse maatte Anton Jepsen betale 100 Mark i Bøde, som han ogsaa var villig til, men bad om, at de 100 Mark maatte tilfalde de fattige i Sognet. Dette Forslag blev dog blankt afslaaet. Men da Rørkær Skole intet tysk Flag havde, blev Pengene brugt til at købe et tysk Flag til Skolen trods Protest. Det var jo ogsaa mere nødvendigt. Anton Jepsen opnaaede at opleve Genforeningen, men døde allerede 1921.

Men hvorledes gik det saa med Hjemmetyskerne i Byen? Dertil kan svares: Ganske udmærket, der var aldrig noget i Vejen mellem den danske og den tyske Befolkning. Ingen Politik, hverken til daglig eller ved Familiefester, hvor begge Parter var til Stede. Der blev sunget baade danske og tyske Sange, men ingen politiske. Folk kom ganske udmærket ud af det med hinanden. De gik med hverandre til Keglespil paa Kroen og Hjemmetyskerne talte aldrig tysk. Ja, ved et Bryllup i Rørkær hos en Hjemmetysker havde denne endog sørget for, at den blaa Sangbog blev benyttet. Naar der kom en politisk Udtalelse fra en Tyskervedsaadan Lejligheder, var det altid fra en fremmed, som ikke kendte Forholdet. Da f. Eks. engang ved et Bryllup i Jejsing, hvor der kun var en eneste Dansker til Stede, nemlig den før omtalte, meget afholdte Gaardejer Chr. Mikkelsen, en fremmed talte for Bismarck og opfordrede til at staa op for at raabe »Hoch«, var der kun en, som blev siddende, og det

var Chr. Mikkelsen. Tyskeren begyndte at skælde ud paa den siddende. Men saa sagde den meget forstaaende Hjemmetysker Carl Detlefsen fra Frismark til den fremmede, at en saadan Tale var ikke velhørt her i dette Selskab, det var man ikke vant til. Tyskeren undskyldte sig, men Brylluppet var spoleret. Som nævnt gik det udmærket i den daglige Dont og ved Familiefester, men skulde der være Valg, enten Rigsdagsvalg eller Kommuneraadsvalg, var Stillingen dog anderledes.

Ved et *Kommuneraadsvalg* i Halvfemserne begyndte Valgagitationen 14 Dage i Forvejen. Stillingen var den, at naar enhver vilde gøre sin Pligt, vilde Dansken sejre. To af Byens mest stejle Modstandere, Danskeren *Anton Jepsen* og Tyskeren *Christian Christesen*, kappedes om at faa saa mange Fuldmagter som muligt fra Enkekonerne, som der var mange af i denne Periode. Ved Valgbordet stod de to Modstandere Side om Side ved hinanden for at afgive deres Stemmer. Tyskeren lagde 5, men Anton Jepsen lagde 8 Fuldmagter ved Siden af, og medens Tyskeren histert skottede paa denne Overmagt, lød der et stærkt Bravo fra Danskeres Rækker. Jeg skulde netop ud paa en Rejse Dagen før Valget, og Tyskerne regnede derfor ikke med min Stemme. Støklers Krolokale var fyldt til sidste Plads, da alle blev tilbage for at høre Resultatet. Danskerne sad i Salen, hvor ogsaa Valglederen, den afholdte Kommuneforstander *Edlef Lassen* befandt sig, medens Tyskerne sad i Stuen ud til Garden. Da jeg kom til Syne i Valglokalet i den sidste Time, lød et mægtigt Hurra fra Sa-

len og Kommuneforstanderen kaldte mig hen til sig, men jeg blev siddende inde hos Tyskerne efter at have afgivet min Stemme. Resultatet blev optraabt, Danskeren havde Sejren vundet. Efter det tyske Nederlag forsvandt Tyskerne fra Lokalet, medens Danskerne tog sig én ovenpaa Kampen.

Anton Jepsen indbød alle danske Vælgere til Møde paa hans Gaard, hvor der blev spist, drukket, sunget og talt til langt ud paa Natten. —

Med Hensyn til de lokale Myndigheder var Byen og iøvrigt hele Sognet godt stillet. I mange Aar var Amtsforsander Jørgen Hostrup paa Tronen, men denne Mand gjorde ingen Fortræd, naar han blot kunde være i Fred. Nu og da maatte han dog mod sin Vilje gaa angrebsvis til Værks overfor Danskerne. 1906 var der saaledes blevet dannet en dansk Sangforening i Sognet, og der øvedes i Stationskroen i Jejsing. Værten var Hjemmetysker. Medens Sangerne, omtrent 20, var samlede til en Øvelse, meddelte Kromanden, at han havde modtaget et Ultimatum fra Amtsforsanderens, gaaende ud paa, at hvis han, Værten, vilde give de danske Sangere Husly for Eftertiden, vilde Polititimen blive nedsat betydelig. Værten var selvfølgelig ikke glad for denne Hilsen, Sangerne fik hver Aften Kaffe og Bred, og der blev altid fortæret noget ekstra. Altsaa, for Smed at rette Bager.

Dette førte til, at der paa et Møde paa Grøngaard blev besluttet at bygge et Forsamlingshus. Der indkom i Løbet af 14 Dage 30.000 Mark, og fra 1909 havde de Danske i Hostrup Sogn deres eget Hus.

FRISEREN HARRO HARRING

1798 . 29. AUGUST . 1948

Af Wilhelm Ladewig

Den 28. August 1798 fødtes Harro Haring paa en stor Bondegaard Nord for Husum, ikke langt fra det Sted, hvor i Dag Dæmningen gaar over til Nordstrand. Et Liv var begyndt, som skulde blive til en urolig Tilværelse, til en Vandring med usædvanlig store Brydninger. Allerede i sit tretende Aar ramtes han tillige med sin Mor af et tungt Slag: de blev tvunget til at forlade Gaarden efter Faderens Død og kom i Fatigdom. Femten Aar gammel kom Harro til gode Plejeforældre i Husum og blev der ansat ved Toldboden. I sin Fritid arbejdede han med megen Iver for sin Uddannelse. Efter Landets Skik dengang har det særlig været det tyske Sprog, han nærrede sine litterære Interesser ved, og han naaede uden Tvivl paa Tysk den største Fuldkommenhed i Sammenligning med de forskellige andre Sprog, som han senere betjente sig af i sine Skrifter og Bøger. Hans Modersmaal var dog ikke tysk, men frisisk, og i hans selvbiografiske Ungdomsværk, »Rhonghar Jarr« (1828, fire Bind), staar ved Slutningen af et Digt de betegnende Ord: »Und ein Friese hat's gedichtet — In der fremden deutschen Zunge.« »Frisisk var Børnenes Yndlingsprog«, læser vi i det samme Værk, »men de blev holdt til at tale Tysk ligesom Børnene i bedre situerede tyske Familier bør parlere fransk.« »Rhonghar Jarr« indeholder ogsaa allerede nogle Sider paa Dansk midt i den tyske Tekst. Harro¹⁾ siger der ordret,

1) Harro Haring kaldtes aldrig med Efternavnet alene. Enten hed han Harro Haring eller ofte kun - Harro.

at han »ikke glemte vort danske Sprog«. I sin paa Dansk skrevne »Biographisk Skitse« (1863) karakteriserer han den for Sydslesvig saa skæbnsvangre sproglige Mangesidethed med de tungt vejende Ord: »Bittre Erfaringer have overbeviist mig om, at Nationalitet og Patriotisme ikke have deres Sæde i Sproget, men i Aand og Hjerte.«

Nitten Aar gammel gik han til Kunstakademiet i København, for at uddanne sit Talent for Malerkunsten. Her lærte han bl. a. Vilhelm Bissen at kende og sluttede et varigt Venkab med ham. I 1821 udkom hans første Bøger, to Digtsamlinger, een i København og een i Slesvig. Og i samme Aar gjorde Harro Alvor af sine allerede fæstnede Frihedsidealere, over for hvilke han skulde forblive tro hele sit Liv som en ægte Frihedskæmper. Han tog dengang til Grækenland som Filhellener, men blev snart syg paa Morea. Han kom da til Rom, hvor han blev modtaget venligt af Thorvaldsen.

Det er alt for mange Omskiftelser i Harro Harrings Levned til, at der kan gives et fuldstændigt Billede af hans Livsbane paa en lille Plads. For den, der ikke kender den nærmere Sammenhæng, vil desuden mange Træk tage sig eventyrligt ud. Men selvom Harro ikke handlede af Eventyrlyst, veg han dog aldrig tilbage for en Fare, naar det gjaldt hans Idealere. Han var altid rede at sætte Livet ind for disse. Mange forvovne Handlinger maa altsaa forklares paa denne Maade, og det er en Fejltagelse at kalde Harro Haring en Eventyrer.

Digtekunsten var snart blevet hans egent-

lige Kald, og indtil Foraaret 1828 forelaa allerede seksten Bind fra hans Haand: Fortællinger, Dramaer, Digte. Men ogsaa Politikken optog stadig mere og mere hans Sind. Han gled ind i de liberale Rørelser særlig i Tyskland, og efter et Ophold i Warszawa 1828-30 (hvor han tjente imod sin Vilje i den russiske Garde) havde han en næsten rent tysk Periode med tyske patriotiske Digte, men altid knyttet til hans republikanske Sindelag, og uden Hensyn til denne Sammenhæng kan Perioden ikke vurderes rigtigt. Fra November 1836 daterer sig Harros aabne Bekendelse til det Nordiske²⁾, og dette skulde snart indtage en større Plads i hans Produktion: »Født i Danmark som Nordfriser er jeg af skandinavisk Rod, og min Nationalitet er Skandinavernes« (trykt paa Tysk i »Itzehoer Wochenblatt«, 6. 1. 1837). Han levede dengang som landflygtig i London; Europas Fastland var lukket for ham, især paa Grund af hans politiske Virksomhed for Polens Frihed (seks Bind paa Tysk; et deraf blev saa berømt, at det oversattes til flere andre Sprog, og omtaltes ogsaa en Gang i det britiske Parlament). Han gjorde mange Gange Forsøg paa at vende tilbage til Kontinentet, men blev stadig paany efterlyst fra russisk Side. Ofte kom han paa denne Maade i Fængsel, indtil han atter valgte sin »Botany Bay«, England. Ogsaa Danmark var altsaa lukket for ham i Aartier paa Grund af det russiske Krav, og det virker gribende, naar man følger hans forskellige Forsøg paa at vende tilbage til Fædrelandet.

Efter 1838 levede Harro ofte paa den normanniske Ø Jersey i Kanalen. Her opstod ogsaa et fremragende poetisk Værk med en fransk Titel, men iøvrigt paa Tysk: *La Telyn d'un Scandinave* (En Skandinav Harpe), Strasbourg 1839. Bogen afslører Harros dybe og tragiske Sjæleliv og indeholder des-

2) Mere skjult kan denne Linie dog allerede følges tilbage til 1822.

uden den smukkeste Lyrik om Harros nordiske Bekendelse.

Selv om England var et Tilflugtssted for Harro, var der ingen Muligheder for ham at eksistere der. I 1840 rejste han første Gang over Oceanet, nemlig til Brasilien. Under hans andet Ophold der udkom i temmelig stort Oplag en Bog med en lignende Titel som den nylig omtalte: »Poesie eines Scandinaven« (Rio de Janeiro 1843). Nordens Enhed er den bærende Idé i mange af disse Digte, og Digteren hentæres af Hjemvé til det elskede Norden. Et Danebrogflag pryder hans Værelse, og han opsøger de nordiske Skibe i Havnen for at indaandé hjemlig Luft: »Fædreland! — stolte Følelse, hvor kan jeg forme det i Ord, Naar jeg kendt som Menneske og Skjald betræder et dansk Skib? —«

Fra November 1843 til Foraaret 1848 levede Harro Harring i De Forenede Stater, for det meste i New York. Han sysselsatte sig der tilsyneladende kun som Forfatter og Maler. Han udgav to Bind af sine samlede

Harro Harring

Værker og skrev en stor Roman paa Engelsk: Dolores (som senere oversattes til Svensk og Tysk). Maaske vilde Harro være blevet endnu en Aarrække i Amerika. Men saa kom der et Signal til ham fra Europa: Revolutionen. Nu kunde han ikke længere forblive hinsides Oceanet. Hans gamle politiske Lidenskab var vaagnet paa ny. Han vilde være med i det, han saa længe havde kæmpet for. Før sin Afrejse udgav han endnu i New York et lille Hæfte Digte under Titlen: Scandinavia«. Han kalder sig »Skandinavias Profet«, og i Hæftet findes de ofte citerede Ord: »Vom Nordcap bis zum Eiderstrand — Ein Volk — Ein Geist — Ein Ziel! . . .«

Den 20. Maj 1848 ankom Dampskibet »Sir Isaac Newton« med Harro Harring om Bord til Cowes of Wright, og fra denne Havn sendte han over Gesandtskabet i London et Brev til den danske Regering. Dette Brev har været omstridt, og man har betvivlet dets Eksistens. Vi har hidtil kun kendt Brevet fra Harros Omtale i »Biographisk Skitse«. Vi er her nu for første Gang i Stand til at bekræfte denne Omtale, idet Brevet er fundet i Rigsarkivet i København. Spørgsmaalet var dette: Hvorfor rejste Harro i 1848 ikke til Kongeriget, men til den »provisoriske Regerings«s Land? Havde han gjort Forsøg paa at komme til Kongeriget? Brevet af 23. Maj 1848 (ikke af 24. Maj, som det hedder i »Biogr. Skitse«) bekræfter klart Fremstillingen i »Biogr. Skitse«. (Jeg tilbød Fædrelandet min Tjeneste): »Jeg anmoder Deres Excellence om venligst at ville underrette Hans Majestæt Kongen om min Ankomst til Europa i Henhold til Allerhøjst-sammes Amnesti-Erklæring; med Tilføjelse af mit inderligste Ønske om at tjene vort Fædrelands Sag, om muligt at virke i en officiel Stilling som Mægler for Freden i vore Hertugdømmer under højere Instruktion. . Det er mit Ønske saa snart som muligt at afrejse til København over Hull og Helsingør. . . .« Herved gendrives den af R. Franckenberg fremsatte Paastand, at Harro Har-

ring i 1863 kun omtaler et Brev, fordi han »havde al Grund til, at motivere over for Danskerne, hvorfor han egentlig i det afgørende Øjeblik 1848 opholdt sig i Schleswig-Holstein« (Zeitschr. d. Ges. f. Schl.-Holst. Geschichte, Bd. 60, S. 469). Der er ingen Tvivl om, at Harro Harring ikke har faaet det danske Samtykke; kan være, at han fik et Afslag ved Gesandtskabet i London, kan være at han intet Svar fik.

Det eneste uklare ved Sagen er, at Harro i sit Brev hentyder til den danske Amnesti, thi han havde jo ikke forbrudt sig mod danske Love. Det var nu som før det gamle russiske Krav, som holdt Kongeriget lukket for ham, hvad han ogsaa selv siger i »Biogr. Skitse«. (»Ruslands Bandlysning tyngede endnu paa min Person«). Der var vist ingen anden Udvej for ham end at tage til sin Broder, Præsten i Sehested, og der er heller ingen Tvivl om, at han drog til Hertugdømmerne med de største Antipatier mod Slesvig-Holstenismen. Efter at have skrevet nogle Artikler for »Rendsburger Wochenblatt«, udgav han selv et Ugeblad i Rendsborg, »Das Volk«, som er helt præget af hans republikanske Sindelag, men selvfølgelig kunde han ikke agitere for Norden og Danmark under de »Provisoriske«, som han selv haanligt kaldte Kiel-Regeringen. Her skal blot nævnes en større Afhandling »Schleswig-Holstein vor dem Forum der Geschichte«. Harro var dengang endnu en berømt Mand; det viser f. Eks. Beretningerne om hans Modtagelse i Tønning (13. Juli). Og i Bredsted holdt han en Tale paa Torvet for en stor Forsamling (23. Juli). Men han naaede dog ikke noget Maal i de halvandet Aar, han var i Hertugdømmerne (for det meste i Sehested og Rendsborg). Den uklare Stilling, som han maatte indtage, forbød ham at bekende sit Sindelag. Helt utilfreds med de hjemlige Forhold rejste han i Foraaret 1850 til Norge og udgav der i en kort Tid Ugebladet »Folkets Røst«. Men paa Grund af sin radikale Pen blev han snart udvist. Alle-

rede i Juni er han atter i England, dengang i Hull.

Sjælelig Skuffelse og økonomisk Nød synes at have præget det følgende Tiaar for Harro. Han var igen i De Forenede Stater og udgav der smaa poetiske Skrifter. I November 1854 bankede han igen paa Danmarks Dør. Han sejlede til København og naaede ogsaa at forelægge Udenrigsministeren (Bluhme) et Memorandum vedrørende Søfarten. Han kom for et Handelshus i New York, men havde uden Tvivl til Hensigt saavidt muligt at forblive i København. Dog saa snart han satte sin Fod paa Toldboden, stod han under Politiopsyn, og straks efter sit Ærinde hos Udenrigsministeren var han nødt til at sejle med Paketbaaden til Lybæk. I »Biogr. Skitse« betegner Harro Harring sin Skæbne som staaende under »Inkquisitionens Bandlysning«.

I 1863 var Bandlysningen endelig løst; Harro var i København med Regeringens Samtykke. Han var nu altsaa 65 Aar gammel, og han prøvede straks paa at nedsætte sig som Forfatter i Fædrelandet. Endnu i samme Efteraar udkom den lille Bog »Biogr. Skitse« (affattet i Sept.-Okt. 1863 i København). Paa første Titelblad staar »Mit Levnet. Erfaringer og Erindringer. I to Bind«, og »Biogr. Skitse« er betegnet som »Indledning til Mit Levnet«. Desværre er det gaaet med dette litterære Testamente som med saa mange Ting i Harro Harrings Liv: Det er forblevet et Fragment; kun Indledningen er kommet til os. I det danske Skæbneaar 1864, som Harro oplevede med dybe patriotiske Følelser, udkom endnu en Bog af ham i København, »Carl den XII's Død«, en historisk Afhandling. Endnu engang lyser hans Kærlighed til Nordens Enhed i mange Vendinger. En interessant Bog den Dag i Dag! Sønderjyllands Sag omtales, og Harros gamle Parole staar her nu paa Dansk:

»Et frit og enigt Fædreland
fra Nordcap's Fjeld til Eiderens Strand!«

Men Danmark skulde dog ikke blive Harros sidste Opholdssted. Omkring Jul 1864 er han allerede igen paa Kanaløen Jersey. Det maa antages, at han ikke fandt nogen Eksistensmulighed i Danmark. Det vides, at han ogsaa senere har været i København, men sandsynligvis kun paa et Besøg. Han vender altid tilbage til Jersey. Men selv om han ogsaa førte den nøjsomste Tilværelse der, saa led han stadig paa ny bitter Nød. Uden Tvivl var det ogsaa Nøden, som fik den gamle Harro til at tage sig af Dage i sit 72de Leveaar (Natten 14.-15. Maj 1870). Han er gravlagt paa Kirkegaarden i St. Hélier paa Jersey.

— — —

Det største Indtryk, som Harro Harring gør med sin Personlighed er hans Karakterstyrke. Der er et Lys over hele hans Liv. Han var et Menneske, der i udpræget Grad hvilede i sig selv, og det var selvfølgelig for ham, at hans Sindelag var noget helligt og ikke til fals. Vi kender et Eksempel fra Aaret 1830, da Harro tjente i den russiske Garde i Warszawa. Chefen for det hemmelige Politi, en jovial og erfaren Mand, prøvede (tilsyneladende efter Ordre af Storfyrst Constantin) at omvende Harro og at vinde ham for sine Rækker med et glimrende Tilbud. »Jeg maatte tvinge mig for ikke at lade se den indre Harme paa mit Aasyn«, hedder det herom i »Biogr. Fragmenter« (1849). Og i 1832 henvendte en prøjsisk Agent sig i Strasbourg sig til Harro for at »købe« ham for Prøjsen, særlig med Hensyn til hans Hjemprovins(!). Her kunde Harro svare mere frit og aabent, og Svaret faldt hurtigt og i Overensstemmelse med hans Sindelag. I »Skizze aus London« (1838) siger han som rammende Selvkarakteristik med fuld Føje: »Jeg vilde ikke for Millioner tilbagekalde eet Ord af mine Skrifter.« Han var altid trofast mod sig selv. Og alt, hvad han gjorde, kom fra Hjertet. Han hørte til de Naturer, som altid elsker og hader med fuld Styrke. Hans Skæbne gjorde ham skeptisk,

og jo ældre han blev, desto vanskeligere maa det have været at trænge gennem den haarde ydre Skorpe ind i hans bløde Sind. Det var Nøden og Forfølgelserne (som f. Eks. ogsaa bestod i et helt Smædeskrift), der forbitrede ham Livet. Det maa siges, at han især i Alderdommen førte en meget ulykkelig Tilværelse, uden Glæde og fuld af Skuffelser. Han fandt ikke engang en Livsledsagerinde. I nogle Aar sørgede en Broderdatter for ham, og sene Blomster af hans Lyrik vidner om hans tilbageholdne Tilbedelse af hende. Som ung havde han elsket Ensomhe-

den, men senere faldt denne alt for rigeligt i hans Lod. I alle Skuffelser og Sorger var det først og fremmest den aandelige Fasthed og Sikkerhed, som holdt Harro Harring oppe. Mange Gange kan ogsaa fastslaas, hvad hans urokkelige Udødelighedstro betød for ham. Harro Harring har saa dybe Rødder i nordisk Sind, at vi ikke kan forestille os denne Personlighed anderledes end et Nordens Barn, og med fuld Føje kan vi i Mindet om hans 150-Aarsdag kalde ham en Hjemstavnsens Mand.

Mærkelige Tildragelser og Naturbegivenheder i Hertugdømmerne i det 18. Aarhundrede

Ved J. Raben

I sin »Jahrbuch denkwürdiger Naturereignisse in den Herzogthümern Schleswig und Holstein vom elften bis zum neunzehnten Jahrhundert«, II Bind, trykt i Altona 1826 fortæller Forfatteren Christian Kuss, Diakon i Kellinghusen mange interessante Ting.

For Aarene 1701—1703 fortælles nærmest om Uvejrs, Stormfloder, Digebrud og lignende Ulykker.

1704 berettes, at en stor amerikansk Aloe stod i Blomst i Orangeriet ved Gottorp. Planten var 60 Aar gammel og i August (1704) kom der en Blomstestilk paa 3 Fods Højde med 136 Blomster.

Ved Kiel blev der fanget en Sværdfisk.

1705 i Juni kom den nævnte Aloe atter med en Blomstestilk, som i September havde naaet en Højde paa 26 Fod, den havde 40 Arme eller Grene og lignede en Lysekrone. Den fik over 12.000 Blomster. Samme Aar blomstrede en anden Aloe (ved Gottorp),

den var 21 Aar gammel og fik en Stilk paa 25 Fods Højde med 30 Grene og 5.000 Blomster. En herlig Duft fra disse Blomster spredtes over hele Haven.

1707 grasserede i Sønderborg en smitsom Sygdom (morbus contagiosus) som fordrede Ofre. Præsten Petrus Brandt og flere af hans Husstand døde. Petrus Brandt var Præst i Sønderborg fra 1678—1707. Han blev 56 Aar gammel.

1709 var en meget haard Vinter. Det begyndte at fryse St. Katarina Dag (25. Nov.) 1708, og Vinteren varede i 24 Uger. Fra Husum kørte man med læssede Vogne til Pelvorm, Før og Sild. I Foraaret var Foderet saa knapt, at man mange Steder maatte skære Hakkelse af Hustaget. Isen paa Østersøen var 27 Tommer tyk.

1710. Markmus af forskellig Farve, snehvide med rødlige Øjne, brune med sorte

Striber over Ryggen og korte Snuder, andre i graa Farve, brød i utallige Mængder ind i Wilstermarken og fortærede alle Kornforraad i Huse og Lader.

1711. Under en Storm sank den sidste Rest af den hvide Klippe ved Helgoland i Havet.

Fra Aarene 1712—13 berettes hovedsageligt om Pestepidemien og Stormfloder.

1716 den 17. Marts saas et stærkt Nordlys. Luften var ildfarvet og lyse Straaler bevægede sig paa Himlen. At Nordlyset dengang ikke har været kendt, fremgaar deraf, at der kort derefter udkom et Skrift af Menzer »over det ualmindelige, i Marts 1716 iagttagne stærke Lys.«

Lørdagen før 2. Advent blev Kirketaar-net i Tønder beskadiget ved Lynild.

1717, før Julen saas et overordentlig stærkt Lys i den mørke Nat. Det lyste saa stærkt, at man uden Besvær havde kunnet tælle Penge ved det. —

Dagen før Juleaften anrettede Storm og Flod store Ødelæggelser paa Vesterhavserne.

I Nærheden af Slesvig døde en Moder fra sit faa Uger gamle Barn. Den afdødes 62-aarige Moder tog Barnet til sig og hun lagde det til sit gamle Bryst. For at Barnet skulde faa noget lod hun noget Mælk løbe ned af Brystet til Barnets Mund. Efter at Konen havde hørt op dermed, blev Barnet ved at die og da Bedstemoderen tog det bort fra Brystet, opdagede hun, at hendes Bryster var fulde af Mælk, og som en ung Moder var hun i Stand til at forsørge Barnet. Efter to Aar mærkede hun endnu ikke at Mælke-mængden aftog.

Melander (Pastor Schwarz i Grube) fortæller, at han 1719 lærte den da 64aarige Kone at kende, og at hun i hans Nærværelse »ihre Milchfontaine dergestalt hat springen lassen«, at han for ikke at blive oversprøjtet, maatte gribe til Flugten.

1718 og følgende Aar grasserede en Sygdom, som kaldes »Kriebelkrankheit«. Det er en Meldrøje-Forgiftning (Ergotisme), som fremkom efter Brugen af utilstrækkeligt rensset Korn. I 1721 var Rugen, og særlig i Angel særlig fuld af Meldrøje. I Ulstrup (Munkbrarup Sogn) lod man straks efter Høsten male Rug til Bagning. Det varede ikke længe før der i Byen opstod en meget smertelig Sygdom, som Lægerne kaldte for »Krampesygdom«. Overalt i Eggen, hvor man bagte Brød af den nye Rug, fik man denne Sygdom. Mange døde, og de, der overlevede Sygdommen, fik Men deraf hele Livet igennem. Endelig opdagedes Sygdommens Aarsag af Pastor Wendts Kone i Munkbrarup. Hun fodrede Hønsene med Meldrøje og Følgen var, at de alle døde. Dette blev meldt til Øvrigheden, der udsendte en Advarsel, og med Tiden hørte Sygdommen op.

1723 døde i Haderslev en syg Jomfru, som i halvandet Aar hverken havde taget Spise eller Drikke til sig.

1737 maa der have været Ulve i det nordlige Slesvig. I Haderslev Amt blev der udsat Præmier for Nedlægning af Ulve, 6 Rdl. for et gammelt, 2 Rdl. for et ungt Dyr.

1738 den 24. Januar blev der paa Stranden ved St. Peter fundet tre uhyre store Fisk. Den største var 48 Fod lang, hver af de to store Finner var $3\frac{1}{4}$ Fod brede. Paa den tykkeste Sted havde den et Omfang af 30 Fod, dens Spæklag var $1-1\frac{1}{2}$ Fod tykt. I Undermundten havde den 51 Tænder, og oven paa Næsen havde den et Lufthul.

1740 var der haard Vinter. I Januar og Februar kunde man med Hest og Vogn køre fra Husum til Pelvorm og Nordstrand. Fra Sild kunde man i 12 Uger uafbrudt køre over til Hviddingherred. Der fulgte Dyrtid. En Tønde Korn kostede 12 M., Hvede 20 M., Boghvede 11 M. — I denne Dyrtid lærte man at spise Kartoffler. De var hidtil kun

blevet dyrket som Kreaturfoder. (Kartofflen menes at være kommet til Danmark 1719, men det varede længe, inden Befolkningen erkendte dens Næringsværdi som Menneskeføde).

1744 den 5. og 6. Februar saa man om Aftenen en Komet paa Himlen. Den var ikke større end en anden Stjerne; ud fra Halen lyste nogle blaa Striber.

1747 meldes om en mærkelig Tildragelse paa Halligerne. Med Sneen faldt der en Mængde levende Orme paa Jorden.

1751 viste sig Ulve og Vildsvin i Skoven ved Ostenfeld (Husum).

1753, fra 18.—21. Marts drev en stærk Nordveststorm Vandet af Slien ud i Havet. Uden at faa vaade Ben kunde man gaa over den 2.000 Skridt brede Fjordarm fra Maageøen til Slesvig.

1755, Allerhelgensdag, under Gudstjenesten i Flensborg iagttog man, at Laaget over Døbefonten og Lysekronerne kom i en svingende Bevægelse. — I Rendsborg svingede Lysekronerne saa stærkt, at Præsten en Tid lang holdt inde med sin Prædiken og mange Kirkegængere forlod med Angst Kirken. De samme iagttagelser meldes fra Lunden, Glykstad, Kellinghusen, Meldorf etc. Mange Steder ved Kysterne bemærkede man Uro i Havet, endskøndt Vejret var stille. Disse Rystelser var samtidige med Jordskælvet i Lissabon.

1757 døde i Løgum (Tønder Amt) en Hyrdekone, 105 Aar gammel. Hendes Tvillingssøster døde 1753, 101 Aar gammel.

1759, Natten mellem 21. og 22. Januar, mellem 12 og 1, mærkede man paa Glyksborg Slot et Jordskælv, der varede et Minut.

1761. Ved Bredsted blev der en Dag i August, mellem Kl. 1 og 2 pludselig mørkt. Det tordnede og suste frygteligt i Luften. Over Bargum laa en stor og svær Sky, fra hvilken der hang en hvirvlende Vandsøjle

ned til Jorden. Efter en halv Time forsvandt den, men den efterlod sig mange ubehagelige Følger. Paa en Mark ved Bargum, hvor Rugen stod skokket, havde Hvirvelen rensset fire Agre og strøet Negene rundt omkring. To Drengene blev hævet op i Luften og ført en længere Strækning bort, de led dog ingen Skade. Med Regnen omkring Bredsted og Bargum faldt der store Isstykker. Foruden denne Skypumpe saa man i det fjerne flere mindre. I Bredsted løb man rundt og skreg: »Verden gaar under!«

I Skovegnene i Haderslev Amt optraadte i dette Aar Ulve. »Et eget optog, de gik frem ligesom blinde og galne.« Det var farligt at ride alene og uden Vaaben, »de søgte uden Frygt Hesten«. Man dræbte nogle af disse Dyr i Kolding og i Vaabehusene ved Landsbykirker (Rhode, p. 87). Pontoppidan skriver samtidigt, at der i Hedeegnene i Jylland var mange Ulve.

1767 var en stræng Vinter. Øresund var tilfrosset og man gik over Isen fra Landskrona til København.

1770. I Løjt Sogn døde en Jordemoder ved Navn Cathrine Hinrichsen, 100 Aar 8 Maaneder gammel. Endnu i hendes 100. Aar var hun med ved fire Fødsler. I Hellevad døde en Kone 106 Aar gammel.

1771, den 8. August Kl. 9,30 og 11,30 iagttog man i forskellige Kirker, ogsaa i Flensborg, at Lysekronerne og Fløjdørene ved Orgelet kom i Bevægelse (ligesom ved Jordskælvet i Lissabon, 1755, hedder det i Beretningen).

1775. Landmændene i Haderslev Amt plagedes af vilde Svin i deres Kornmarker. Ogsaa Ulve tilføjede dem Skade paa Kreaturerne.

1777. I Marts saas der flere Nordlys. Den 22. Marts bredte sig et saadant Lys næsten over hele Himlen. Det havde en konisk Form og strakte sig fra Nordvest næsten om den hele Horizont. Med Spidsen rakte det 10 Gr.

over Zenittet. Lyset bevægede sig opad og hvirvlede omkring som en svindende Røg. Andre Nordlys viste sig i det følgende Aar. Den 3. September 1778, omkring Midnat, saa man en fuldstændig Regnbue omkring Maanen. — 1782 findes en lignende Beretning om Ring om Maanen i Regnbuefarver.

1784, den 19. April bragte en Kone i Munkbrarup en Søn til Verden, og den 24. Marts dette Aar fik hun Trillinger (3 Sønner). Det var fire Drengene i Løbet af et Aar.

1786 indfandt Storken sig den 10. Februar. — En Holstener, Joh. Paul Budderbrod, der vejede 464 Pund og trods dette var af

god proportioneret Vækst, blev offentlig forevist. —

Christian Kuss giver for hvert Aar en Oversigt over Vejr og Vind og andre meteorologiske Forhold, Høst, Kornpriser og meget andet.

Bogen gemmer en Fylde af Beretninger om Epidemier, Kvægsygdomme, Storm og Uvejrsskader, særligt omtaler han de mange og store Stormfloder og Oversvømmelser paa Hertugdømmernes Vestkyst. Det foran staaende er kun et lille Uddrag af Bogens mange Mærkværdigheder.

FOR HUNDREDE ÅR SIDEN

Dagbogsblade fra treårskrigen tid

Ved Peter Kr. Iversen

Fortsættelse af den ukendte snogbæk'ers dagbogs-optegnelser 1848 vedrørende krigsbegivenhederne i Sundeved. Som følge af vaabenstilstandens ikrafttræden d. 26. aug. har dagbogsforfatteren for september og de følgende maaneder ikke saa meget at berette om som i de foregaaende maaneder. I nærværende hæfte er optegnelserne derfor medtaget indtil udgangen af aaret 1848. Resten af dagbogen vil følge senere.

3. aug.

Intet merkeligt er forefalden, de tyske poster staae som sædvanlig fra Bauruphæk til Thrunbroe og indtil Nybelnoer. Patruller komme af og til til Satrup; her i Snabek er ingen seet i nogen tid. De danske sees heller ikke til.

4. aug.

De dyplinge ere dog nu komne fra Als til deres hjem, og bønderne have faaet hver to heste med; præst og degn ere ikke kommen endnu. — Hjuleren i Satrup er idag afhentet af de tyske.

5. aug.

Igaar og idag høres flinteskud paa Als, maaske skiveskyden, ogsaa hele salver uagtet det regner meget stærkt.

6. aug.

Endnu meget stærk regn, som har vedvaret siden den 31. juli om aftenen. Tydske patruiller holde paa landeveien mellem Ulderup og Satrup og nogle komme ogsaa her til Snabek og daglig til Satrup. I middag var ogsaa danske i Satrup.

7. aug.

Der fortælles idag, at naar tydskerne ikke forføie sig bort inden d. 15. d. m. vil engelskmanden drive dem ud. Men saadanne rygter have vi hørt saa tidt. Vi faae nu at see.

8. aug.

Idag er det godt veir. — 2 karle fra Tøsbøl kom her igjennem byen i middag, de løbe fra de tydske, som holde session i Apenrade. De fortalte, at de havde faaet bud til session 2 gange tilforn, men ingen var mødt, som var duelig. Idag skulde der igjen være session. For en 3 uger siden kom her af og til nogle unge karle fra Baurup for sessionen.

9. aug.

Udenfor Gravensteen skulle tydskerne anlægge batterier eller pallsader af Ahlmans

tømmer, og meget tømmer hentes dertil i Flensborg. 20 læs skal være kommen paa engang fra Flensborg. Bønderne her fra byen kjøre fire vogne ad gangen og ligge 3 dage i rad paa Gravensteen og kjøre omkring med officerer eller hvad det kan være eller ligge stille.

13. aug.

Der siges at skulle komme 38 tusinde mere fra Sachsen, Bremen eller hvorfra de ere, den 11. skulde de være ved Rendsborg.

15. aug.

I middag affyredes en halv snees kanon-skud ved Sønderborg og Sandbjerg, paa havet eller paa Als, hvorefter vides ikke, da der vist ingen tyske har været der. — Det er nu ellers længe siden, at vi have hørt kanonerne.

16. aug.

I morges tordnede kanonerne atter fra klokken 5 til 6 (eller før kl. 5 maaske) i retningen efter Egensund at høre.

18. aug.

Her i byen var idag en 12 til 14 mand — af de tyske — ridende patrole.

21. aug.

Igaar var usædvanlig mange i Satrup, endel opholdt sig næsten hele dagen ved Satrup kirke, der siges, at det var hamburgere. Det skal ellers have være flinke folk at tale med.

25. aug.

Der skal atter igaar have været nogle hundrede mand i Satrup og ved Nybøl mølle, og nogle vare til Sandbjerg af de nyankomne. Ved Nybel mølle siges at have været 3 generaler og en halv snees høie officerer.

26. aug.

For nogle dage siden fortaltes fra en orlogsmand fra Sønderborg, at freden var afsluttet, ogsaa siges, at det skeer om 3 dage og om 8 dage, men det bliver vel sagtens ved det samme endda.

27. aug.

I disse dage kjøre igjen vogne herfra Snabek og ligge i 24 timer i Atzbøl.

1. sept.

Idag kom jeg 7 officerer imøde ved Sandbjerg. De skal have sagt, at de drage hjem i morgen.

3. sept.

Der siges dog, at de tyske drage hjem.

12. sept.

Vi kunne nu komme baade til Sønderborg og Gravensteen.

22. sept.

De tyske droge virkelig bort. I Broager skal have været nogle efter sigende i nogle dage og bemægtiget sig kassen og papirerne og indsat en anden øvrighed. De droge bort igaar. Idag kom hjuleren i Satrup og Lorens Nielsen og flere (16), som vare i de tyskes fangenskab. Lorenz Nielsen har været borte siden den 28. mai. Idag kom til Satrup hen imod aften en halv snees artallerister til Peter Jørgensens bryllup i Satrup og tøvde til henimod morgenen. Ellers sees nu her ingen militær.

24. sept.

Idag holdes igjen gudstjeneste i Dyppel kirke, og vi høre ogsaa her klokkerne ringe, og bedeklokker slaar aften og morgen.

26. sept.

For en maaned siden den 26. august blev afsluttet vaabenstilstand mellem de contraerende parter paa en tid af 7 maaneder til den 26. marts næste aar, med en maaned's opsigelse fra begge sider.

1. oktober.

Udøvelsen af conventionen er endnu ikke iværksat. Preusserne kan ingen medlemmer faae at repræsentere ved siden af de valgte danske til hertugdømmernes regjering i ovennævnte tid.

1. november.

Endnu er ingen ordentlig regjering indsat i hertugdømmerne.

1. december.

En Imediatcommission er nu kommen istand, men af lutter tyske medlemmer.

Vaabenstilstanden bliver kun daarlig efterlevet her i Slesvig.

Den ny regjering har anerkjendt alle den provisoriske(s) foreløbige forordninger, og saaledes bliver nu tyske præster allevegne indsat, og de danske suspenderede fra deres embeder. — Slesvigholstenske tropper bliver ved at streife omkring i landet, indkræver skatter og udøver hist og her voldsomheder. At slikt kan kaldes lovlig, det er ikke til at begribe. Als og Ærø er endnu uafvigelig i de danskes magt. Mange danske tropper ere blevne permitterede.

KURANSTALTEM
Gl. Skovridergaard
IB KRISTIANSEN
OVERLÆGE
ÅBEN HELE ÅRET
SILKEBORG
FORLANG
PROSPEKT
TLF 515

Aktieselskabet
SIMON BRØND & CO
Barnevognsfabrik
Vejen

Haslev Gymnasium - *Kostskole* for Drenge

Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.
Alle Oplysninger ved Henvendelse til

Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

Morsø Textilfabrik A/S

Telefon 575 (2 Linier)

Nykøbing M.

Adda

Korsetterne virker slankende,
sitter eminent og er beha-
gelige i Brug.

Harald Bo Bojesen

Boghandel

Telf. 3352 - 3353

A A B E N R A A

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste Blad

Eriksen & Christensen

Aktieselskab

Korn og Foderstoffer

Esbjerg

HUSK VORE CISTERNER

»Phønix Model 33«, »Ideal 1935« og

»Phønix-Duplex« (dobbeltskylende).

Maskinfabriken Phønix Odense

GRAM

KØLEANLÆG

Brødrene Gram A/S

Vojens

DIPLOM-IS.

Haderslev Telef. 1160

Vejen Telef. 3

Horsens Folkeblad

Nettooplag 13124 Eksemplarer
Byens og Egnens største Blad

Sparekassen for Svendborg og Omegn

Svendborg

HEJMDAL

Landsdelens Blad

HOLSTEBRO BANK A/S

Stiftet 1871.

DANSK MASKINOPLAG A/S

(Jørgen M. Hansen)

Aabenraa

Telf. 2044

<p style="text-align: center;">Aktieselskabet C. I. Christensens Papirhandel E S B J E R G</p>	<p style="text-align: center;">Sønderjydsk Tæppefabrik A. R. KJÆRBY A/S HØJER *</p>
<p style="text-align: center;">AKTIESELSKABET SKARREHAGE MOLERVÆRK Nykøbing Mors</p>	<p style="text-align: center;">Carl M. Cohr's Sølvvarefabriker Aktieselskab Fredericia</p>
<p style="text-align: center;">AKTIESELSKABET NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER KØBENHAVN F.</p>	<p style="text-align: center;">Frøcontoret (for undersøgt Markfrø) (Grundlagt 1887) KOLDING Leveringer under Statsfrøkon- trollens selvvirkende Kontrol Antager Frøavlere</p>
<p style="text-align: center;">Aktieselskabet Tapetfabriken „FIONA“ FAABORG</p>	<p style="text-align: center;">Aksel Michelsen Kul- og Trøelasthandel Tønder Telefon 2530-2531</p>
<p>Aktieselskabet <i>Dampmøllen Victoria</i> Odense</p> <p style="text-align: center;">Pindstrup Mosebrug SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK Telefon Pindstrup { 13 18</p>	<p style="text-align: center;">Dyekjær & Christensen Fiskeeksport Ringkøbing</p>
<p>Skal man til og fra benytter man <i>Sønderjylland</i> Sydfynske Jernbaner</p>	<p style="text-align: center;">N. C. Kloster Haderslev Telf. 2210 - 2211</p>
<p>De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab Tlf. 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444. Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten</p> <p style="text-align: center;">Hans Jensens Eff. Trikotagefabrik I K A S T</p>	<p style="text-align: center;">Th. Damberg Cigar- & Tobaksfabriker A-S Nykøbing M.</p>
<p style="text-align: center;">BRUUN & SØRENSEN A/S Kgl. Hofleverandør grundlagt 1893 INGENIØRFØRRETNING Varme - Sanitet - Gas - Vand - Elektricitet AARHUS Kannikegade 18 Tlf. Nr. 4362 - 4363 - 4364</p> <p style="text-align: center;">KØBENHAVN Niels Ebbesenvej 20 Tlf. C. 5036</p>	<p style="text-align: right;">SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK</p>

<p>Snoghøj Gymnastihøjskole Fredericia. 3 Maaneders Sommerskole. 5 - Vinterskole. Skoleplan sendes. Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.</p>	<p>A. Jepsen HERNING Trikotagefabrik Vestergade 43 — — Telf. 221 <i>Specialitet: Strikvarer</i></p>	<p>Carl J. Ulrich & Søn Aktieselskab Haslev - Telefon 600</p>
<p>„CIMBRIA“ Tømmerhandel A/S Aabenraa Træløst - Bygningsartikler Støbegods Tlf. 2006 - 2007 - 2008</p>	<p><i>A/S Sønderjydsk</i> <i>Frøforsyning</i> Frøavl og Frøhandel. AABENRAA</p>	<p><i>Tønder Fløde Is</i> en fremragende Dessert Leveres over hele Sønderjylland I-S Tønder Fløde Is Fabrik Tlf. 711</p>
<p>R. F. HESSELBERG HADERSLEV <i>Chevrolet</i> <i>Opel</i> <i>Bedford</i> Telefoner: 3650 . 3651 . 3652</p>	<p>Aktieselskabet Skive Markfrøkontor Frøavl - Frøhandel Skive. Telf. 94. 2 Lin.</p>	<p><i>Ny Sydslesvig-Bog</i> <i>Tage Albertsen:</i> Kr. 4,— Nu er det Alvor Danskerens Forlag Aabenraa</p>
<p>EGONS Blomster Daglig frisk Frugt og Grønt Tlf. 719 . Østergade 40 . Tønder</p>		
<p>Peter Jessen <i>Manufaktur og Konfektion</i> Aabenraa</p>	<p>Paasch & Larsen, Petersen Aktieselskab HORSENS Telefoner: 207 - 807 — 808</p>	

I. Serien:

**Skrifter udgivne af Historisk Samfund
for Sønderjylland**

er hidtil udkommet:

- Nr. 1 Erik Christensen: *Fra min Virksomhed i Tønder*. Kr. 3,— (Medlemmer Kr. 2,25).
- Nr. 2 *Bonden, der blev Landraad*. Minder fortalt af Domæneforvalter P. J. Refshauge: Kr. 4,— (3,—).
- Nr. 3 *Tønder gennem Tiderne I*. Kr. 12,— (9,—).
Tønder gennem Tiderne II. Kr. 10,— (7,—).
- Nr. 4 M. H. Nielsen: *Fra slesvigsk Fattigvæsens Fortid*. Kr. 6,— (4,50).
- Nr. 5 Troels Fink og Johan Hvidtfeldt: *Vejledning i Studiet af Sønderjyllands Historie*. Kr. 8,— (4,—).
- Nr. 6 *Navneregister til H. P. Hanssens Værker*. Udgivet af Johan Hvidtfeldt: Kr. 5,— (3,—).
- Nr. 7 *Aktstykker vedrørende Kreditanstalt Vogelgesangs Tilblivelse*. Kr. 4,50 (3,—).
- Nr. 8 Peter Kr. Iversen: *Vejledning for sønderjydske Lokalhistorikere*. Kr. 4,50 (3,—).
- Nr. 9 Johan Hvidtfeldt: *Slægtshistoriske Studier i Sønderjylland*. Kr. 2,75 (Begyndt 2,—).
- Nr. 10 *Nordslesvigs aandelige genforening med Danmark*. Kr. 10,— (6,—).